

Časopis pro pěstování matematiky

František Veselý

Devadesát let Časopisu pro pěstování matematiky

Časopis pro pěstování matematiky, Vol. 87 (1962), No. 2, 132--147

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/117422>

Terms of use:

© Institute of Mathematics AS CR, 1962

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

DEVADESÁT LET ČASOPISU PRO PĚSTOVÁNÍ MATEMATIKY

FRANTIŠEK VESELÝ, Plzeň

Jednota československých matematiků a fysiků připomíná v různých akcích roku 1962 vědeckým pracovníkům i širší veřejnosti sté výročí vzniku Spolku pro volné přednášky z matematiky a fysiky, z něhož se při nepřetržitém vývoji postupně vyvinula. Při oslavách desátého výročí vzniku *Spolku pro volné přednášky* vydala Jednota českých matematiků v březnu roku 1872 1. číslo I. ročníku *Časopisu pro pěstování matematiky a fysiky*, který Jednota vydávala až do konce roku 1950, kdy byl rozdělen na několik časopisů bezprostředně navazujících na časopis Jednoty. Jedním z těchto časopisů je i náš časopis, který v letošním roce dovršuje 90 let svého trvání. Úkolem tohoto článku je vylíčit vznik a vývoj *Časopisu pro pěstování matematiky* a připomenout jeho význam pro rozvoj matematických a fysikálních věd v českých zemích i na Slovensku. Předtím však je třeba zmíniti se o některých důležitých jevech ekonomického, politického a kulturního života v českých zemích od počátku 19. století.

Konec 18. století a první polovina 19. století je dobou, v níž český lid zesílil svůj boj proti rozkládajícímu se feudálnímu řádu a dosáhl při něm tak velkých úspěchů, že tato doba tzv. českého národního obrození je pokládána za velmi významnou dobu českých dějin. V té době bojoval český lid nejprve proti vídeňskému josefinskému centralismu a později proti reakčnímu absolutismu, jehož představitelem byl po 40 let až do revolučního roku 1848 kancléř Metternich. Zápas lidu za národní a sociální svobodu byl podporován českou buržoasií, která bojovala o moc a hospodářské posice s buržoasií německou. Charakteristickým rysem českého národního obrození je, že se projevovalo nejen v umění, ale i ve vědě, která pak určovala i jeho cíle. Úpadek českého jazyka v 17. a 18. století, k němuž hodně přispělo i to, že po provedení josefinských školských reforem byl vyučovací jazyk latinský na gymnasiích i na universitě nahrazován státním jazykem německým, byl hlavní příčinou toho, že obrozenecké tendence se projevovaly nejprve ve vědách jazykových a společenských a teprve později v ostatních vědách.

Proces národního obrození probíhal přes odpor feudálů tak, že již na počátku 19. století umožnil existenci inteligence české vědomím i jazykem. Ve druhém desetiletí 19. století stal se JOSEF JUNGMANN (1773—1847) vedoucí osobností málo početného kruhu našich buditelů v umění slovesném i ve vědě. Kolem něho a jeho bratra ANTONÍNA JUNGMANNA (1775—1854), profesora lékařské fakulty pražské university, se vytvořila skupina vědeckých pracovníků, která chtěla vytvořením českého encyklopedického díla položit základ k dalšímu zdravému vývoji české vědy, tj. vědy českým jazykem pěstované. V kruhu těchto pražských učenců se diskutovalo též o otázkách české matematické a fyzikální terminologie, a to nejvíce z podnětů, které jim posílal profesor gymnasia a filosofie v Plzni JOSEF VOJTĚCH SEDLÁČEK (1785—1836). Z encyklopedických idejí Josefa a Antonína Jungmanna a jejich přátel vznikl první český vědecký časopis *Krok*, veřejný spis vědecký pro vzdělance národu česko-slovanského. *Krok* vycházel v letech 1821—1840. Jeho redaktorem byl JAN SVATOPLUK PRESL (1791 až 1849), profesor přírodopisu na lékařské fakultě, a jeho spolupracovníky, jichž bylo jen asi 10, byli převážně přírodovědci. Patřil k nim zejména jeho bratr KAREL BOŘIVOJ PRESL (1794—1852), profesor přírodopisu na filosofické fakultě, a JAN EV. PURKYNĚ (1787—1869), který byl původcem názvu časopisu *Krok* a spolupracoval s J. S. Preslem zejména před svým odchodem na universitu ve Vratislavi v roce 1823. Roku 1827 začal vycházet druhý český vědecký časopis, redigovaný FRANTIŠKEM PALACKÝM, s názvem *Časopis Společnosti vlastenského museum v Čechách*, od roku 1832 přejmenovaný na *Časopis Českého museum*. Tento časopis sledoval od svého vzniku cíl, který jeho první redaktor vyjádřil slovy: „Hleděli jsme staré Čechy uvést do nové Evropy a zdomácniti tuto v oněch“. Časopis měl převážně ráz beletristický, ale přinášel i články vědecké. Vycházela tu pojednání i z oboru věd exaktních, jako např. v letech 1847—1852 pojednání o elektřině od FRANTIŠKA ADAMA PETŘINY (1799—1855), profesora fyziky na pražské universitě, později historiografické články FRANTIŠKA JOSEFA STUDNIČKY (1836—1903) aj.

Ke škodě české přírodovědy strávil Jan Ev. Purkyně neplodnější léta svého života mimo vlast. Když se ve věku 62 let vrátil do Prahy, kam byl povolán jako profesor fyziologie na lékařské fakultě, stal se významným činitelem v procesu obrození české vědy, a to zejména v oboru věd přírodních, v nichž se proces obrození poněkud opozdil. Ovlivňoval je svými českými přednáškami na universitě a působením na výchovu i práci českých vědeckých pracovníků v různých institucích. V *Přírodnickém sboru* Musea království českého, který založil roku 1852 a po 17 let jako jeho předseda vedl, spolupracovali s ním v šedesátých letech i někteří naši pracovníci v matematických a fyzikálních vědách, jako např. matematik F. J. Studnička, fyzik K. V. ZENGER (1830—1908) a geodet KAREL KOŘISTKA (1825—1906). V letech 1853—1864 vydával Purkyně s mineralogem a geologem JANEM KREJČÍM (1825—1887) měsíčník s názvem *Živa*, časopis přírodnický. V něm vycházely též články z oboru věd exaktních. Purkyně tu uveřejnil asi 20 svých článků, v nichž se zabýval i obecnými otázkami vývoje naší vědy a organizace vědecké práce v našich zemích. Zejména soubor jeho článků z let 1861—1863, který vyšel též jako separát s názvem *Akademia*, obsahoval Purkyňovy

ideje o organizaci vědecké akademie, která měla být souborem vědeckých institutů různých oborů. Některé Purkyňovy myšlenky v tomto spise vyslovené se uplatnily u nás teprve při zřízení Československé akademie věd v roce 1952. Roku 1864 Purkyňova Živa zanikla pro nedostatek pochopení a podpory české veřejnosti. Filosofický vědecký pracovník JOSEF DASTICH (1835–1870), který s geometrem VÁCLAVEM JANDEČKOU (1820–1898) napsal jednu z prvních učebnic logiky pro české střední školy, pokusil se roku 1864 o vydávání nového českého časopisu se starým názvem Krok. Ani tento nový pokus o český vědecký časopis neměl trvalý úspěch, neboť po dvou letech bylo jeho vydávání zastaveno opět pro nedostatek zájmu veřejnosti. Jestliže pokusy zkušených vědeckých pracovníků o vydávání odborných časopisů ztroskotaly v šedesátých letech, kdy již pominul dusivý tlak Bachova policejního režimu, musíme tím více oceniti odvalu mladých českých matematiků a fysiků, kteří se jen o několik let později pokusili o vydávání časopisu matematicko-fyzikálního, když se v naší veřejnosti dal očekávat ještě menší zájem o matematiku a fysiku než o popisné vědy přírodní. Nadšení, obětavost a vytrvalost v práci mladých pracovníků, sdružených v *Jednotě českých matematiků*, byly jistě příčinou toho, že jejich odvážný pokus měl trvalý úspěch.

Dne 22. července 1861 sešli se čtyři mladí agilní posluchači filosofické fakulty pražské university JOSEF LAUN, JOSEF VAŇAUS (1839–1910), JOSEF FINGER (1841 až 1925) a GABRIEL BLAŽEK (1842–1910), aby vypracovali návrh stanov studentského spolku, v němž si kolektivní práci na spolkové půdě chtěli usnadňovat studium matematiky a fysiky. Po déle trvajících jednáních s politickými úřady a s děkanátem filosofické fakulty schválilo konečně pražské místodržitelství dne 8. března 1862 definitivní návrh spolkových stanov. Dne 28. března 1862 konala se ustavující schůze utrakvistického studentského spolku, jehož jednací řečí byla němčina i čeština a který měl též dvojjazyčný název *Verein für freie Vorträge aus der Mathematik und Physik – Spolek pro volné přednášky z matematiky a fysiky*. Členy tohoto spolku mohli býti jen posluchači matematiky a fysiky na pražských vysokých školách. Spolek pro volné přednášky projevoval svou činnost hlavně pořádáním odborných přednášek a péčí o spolkovou knihovnu, k níž svým darem větší části své knihovny položil dobrý základ JAKUB FILIP KULIK (1793–1863), který byl od roku 1826 profesorem vyšší matematiky na pražské universitě. Již od vzniku spolku projevovali v něm větší iniciativu a aktivitu Češi než Němci a od počátku studijního roku 1863/64 zastávali všechny funkce ve spolku Češi a konaly se v něm jen české přednášky. Fluktuace členstva studentského spolku byla hlavní příčinou toho, že intenzita spolkové činnosti byla kolísavá.

Na valné schůzi dne 9. května 1869 přijal spolek nové stanovy a nové jméno Jednota českých matematiků. Jednací řeč JČM byla česká, avšak přednášky se mohly konat dále v jazyku českém i německém. Nové stanovy zajistily větší stabilitu členstva tím, že se členy JČM mohli státi i nestudenti. Od té doby velká část českých středoškolských i vysokoškolských učitelů matematiky a fysiky byla organizována v JČM a nacházela v ní dobrou příležitost ke kolektivní práci pro rozvoj matematických a fyzikálních věd v našich zemích. Při vzniku JČM stal se jejím starostou MÍRUMIL NEU-

MANN, náměstkem starosty KAREL ZAHRADNÍK a jednatelem FRANTIŠEK HOUDEK. M. Neumann (1843–1873) byl tehdy asistentem u profesora experimentální fyziky ERNSTA MACHA a sám se roku 1871 habilitoval na universitě pro experimentální fyziku; tento nadaný fyzik a organisátor zemřel v mladém věku 30 let. K. Zahradník (1848–1916) byl v té době posluchačem techniky a později jejím asistentem; roku 1876 odešel jako profesor matematiky na universitu v Záhřebu a odtud přešel na českou techniku v Brně při jejím založení roku 1899. F. Houdek (1847–1917) byl v době vzniku JČM posluchačem filosofické fakulty, později středoškolským profesorem a majitelem mechanické dílny; vynikl jako dobrý organizační pracovník JČM. Za vedení těchto schopných pracovníků rozproudil se v Jednotě čilý spolkový ruch. Konaly se v ní četné přednášky a rozpravy, rostla její knihovna a čítárna, byly navazovány styky se zahraničními učiteli i vědeckými společnostmi a byla zdárně zahájena i publikační činnost Jednoty.

F. J. Studnička byl od roku 1866 řádným profesorem pro české přednášky z matematiky na nerozdělené ještě pražské polytechnice a od roku 1871 řádným profesorem pro české přednášky z matematiky na nerozdělené universitě. Od vzniku JČM byl jejím členem a obětavým příznivcem; byl proto zvolen již roku 1869 protektorem a o rok později čestným členem Jednoty. Když na schůzi dne 28. listopadu 1869 starosta Neumann sdělil názor F. J. Studničky, že by Jednota měla vydávat *Zprávy JČM*, v nichž by byly otiskovány odborné články, referáty o přednáškách a jiné zprávy zajímaví členstvo, navrhl K. Zahradník, aby Jednota vydávala matematicko-fyzikální časopis, který by řídili dva odborní redaktoři za vedení F. J. Studničky. Tento návrh byl však zamítnut a bylo schváleno vydávání *Zpráv* s podmínkou, že bude předem zajištěn dostatečný počet odběratelů. I když K. Zahradník a F. Houdek na schůzi dne 9. ledna 1870 dokazovali, že přihláškami odběratelů je již zajištěn náklad na vydání První zprávy Jednoty českých matematiků, dala většina přítomných členů souhlas k jejímu vydání teprve tehdy, když se F. J. Studnička zavázal, že případnou finanční ztrátu sám uhradí. V březnu roku 1870 vyšla První zpráva Jednoty českých matematiků, již Jednota zahájila svou publikační činnost. Redigoval ji M. Neumann v části fyzikální a K. Zahradník v části matematické. Již tehdy se ukázal význam toho, že členy JČM byli učitelé matematiky a fyziky i na mimo-pražských středních školách, kteří později pomáhali Jednotě zajišťovat odběr jejich publikací. Pro osvětlení jejich vztahu k JČM uvádím, že již v lednu roku 1870 profesor gymnasia v Hradci Králové V. JANDEČKA, autor první čtyřdílné učebnice geometrie pro české střední školy, objednal 20 výtisků První zprávy JČM a svou objednávku doprovodil těmito slovy: „Posléz nic nežádám si vřeleji, než aby Jednota Vaše byla zárodkem matematické sekce budoucí akademie české od zvěčnělého Purkyně toužené, ku slávě Jednoty a ku zvelebení jména českého“ ...

Roku 1870 vyšla ještě Druhá zpráva JČM, která obsahovala úlohy pro všechny čtenáře obdobně jako První zpráva. Pozoruhodnou novinkou bylo však to, že do ní byla zařazena matematicko-fyzikální úloha pro středoškolské žáky, na jejíž řešení byla vypsána cena. Řešení této dost obtížné „cenné“ úlohy zaslali jen tři středoškolská

studenti, z nichž žádný však nerozřešil úlohu zcela správně. Přesto však cena byla udělena žákovi kutnohorské reálky, jehož řešení mělo nejmenší vadu. Tato první žákovská soutěž byla skromným počátkem žakovských soutěží, které později Jednota pořádala nebo podporovala. Druhou zprávu JČM a Třetí zprávu JČM, která vyšla roku 1871, redigoval M. Neumann v části fyzikální a AUGUSTIN PÁNEK (1843–1908) v části matematické. Další Zprávy Jednota již nevydala, neboť se rozhodla pro vydávání časopisu.

F. Houdek pracoval cílevědomě k tomu, aby Jednota mohla přikročit k vydávání matematicko-fyzikálního časopisu, o němž právem předpokládal, že jeho vydávání Jednotu finančně zatíží. Proto již na valné schůzi 9. července 1871 upozornil na tuto skutečnost a navrhl zřízení zvláštního fondu pro vydávání časopisu, z jehož úroků by se kryly schodky, vznikající při jeho vydávání. O zaměření časopisu se radil nejen s pražskými členy JČM, ale i s členy mimopražskými, zejména se středoškolskými učiteli. Pročítáme-li dnes materiály o spolkové činnosti, pokud se nám dochovaly v originále nebo v přetisku, vidíme, že budoucího redaktora spolkového časopisu očekával velmi obtížný úkol. Malá skupina našich vědeckých pracovníků právem očekávala, že spolkový časopis bude otiskovat jejich vědecké práce. Středoškolští učitelé uplatňovali názor, že potřeby mladých vědeckých pracovníků nesmějí být uspokojovány bez ohledu na hlavní kádr budoucích odběratelů, jimiž měli být středoškolští učitelé a studenti vysokoškolští i středoškolští. Tak např. královéhradecký profesor FRANTIŠEK HOZA (1843–1914), později známý pedagog i vědecký pracovník v geometrii, psal dne 28. listopadu 1871 F. Houdkovi: „Na počátku musí matematický časopis český obsahovat jen taková pojednání ze všech oborů matematických věd přírodních, kterým absolvovaný žák střední školy může rozumět. Toť jasné pronešení budoucího programu. Uchylte se od něho buď nahoru aneb dolů, vždy minete se cíle úplně... Později, až existence jeho bude pojištěna, možno rozšířit přiměřeně jeho obsah i na články z vyšších oborů“. Také jiní zkušení středoškolští učitelé a osvědčení příznivci JČM se přimlouvali za takovou úroveň časopisu, aby co nejvíce budil zájem středoškolských žáků o studium matematiky a fyziky.

V březnu roku 1872 oslavovala JČM 10. výročí založení Spolku pro volné přednášky z matematiky a fyziky, z něhož vznikla. Oslav se zúčastnili přední představitelé českého politického i kulturního života, neboť Jednota byla již v té době známou kulturní institucí nejen v českých zemích a v Rakousku, ale i v zahraničí. Na slavnostní schůzi JČM dne 17. března 1872 dostali její účastníci do ruky první číslo časopisu Jednotou od té doby vydávaného. Na titulním listě prvního svazku čteme: „Časopis pro pěstování matematiky a fyziky, kterýž se zvláštním zřetelem k studujícím rediguje Dr. F. J. Studnička, professor matematiky na c. k. universitě pražské, a vydává Jednota českých matematiků. Ročník I. V Praze 1872“. Na druhém listě tohoto svazku jsou uvedeni jako stálí spolupracovníci: „Dr. Gabriel Blažek, Dr. EMIL WEYR, professorové matematiky na král. české polytechnice, Dr. Mírúmil Neumann, soukromý docent experimentální fyziky, Dr. AUGUST SEYDLER, adjunkt na c. k. hvězdárně a soukromý docent matematické fyziky na c. k. universitě.“ F. J. Studnička

redigoval prvních 10 ročníků tohoto časopisu a snažil se o to, aby časopis plnil úkol na jeho titulním listě stručně vyčtený. Práci vedoucího redaktora konal bez jakékoli materiální odměny.

Rozmanitost obsahu prvních dvou ročníků Časopisu nasvědčuje, že se vedoucí redaktor a jeho spolupracovníci snažili vyhovět zájmům různorodého kolektivu odběratelů. V I. ročníku je otištěn jako úvodní článek nástin života STANISLAVA VYDRY (1741—1804), matematika z počáteční doby českého obrození, od A. RYBIČKY a ve II. ročníku aktuální úvodní článek o MIKULÁŠI KOPERNÍKOVÍ (1473—1543), zakladateli moderní astronomie, jehož 400. výročí narození vzpomínala JČM uspořádáním asi 150 přednášek v různých českých městech. Mimo odborné a vědecké články našich mladých vědeckých pracovníků z algebry, matematické analýsy, geometrie a z různých oborů fyziky byl v prvních třech ročnících otištěn soubor 10 článků Jana Krejčího na thema *Začátky matematické krystalografie*. V I. ročníku byl otištěn též francouzsky psaný článek, jehož autorem byl italský matematik ENRICO D'OVIDIO. Mimo drobné zprávy a recenze matematicko-fyzikálních publikací českých i cizojazyčných byly tu otiskovány úlohy z matematiky a fyziky pro všechny čtenáře a ve II. ročníku též po jedné „cenné“ úloze z matematiky a z fyziky, na jejichž řešení byly vypsány ceny po 10 zlatých dukátech. O tom, jak Časopis přihlížel k úrovni vzdělání odběratelů z řad středoškolských žáků, svědčí dopis profesora klatovského gymnasia Dr. EMANUELA TAFTLA (1842—1920), který dne 18. února 1874 psal F. Houdkovi: „Časopis žákům doporučení nemohu, vždyť sám uznáte, že pro žáky středních škol, vyjma úlohy některé a sem tam některé přístupnější pojednání, ač podřaděné, vůbec se časopis nehodí.“ Dne 8. března 1874 psal F. Houdkovi profesor gymnasia v Táboře FRANTIŠEK HRMÁDKO (1831—1911) a přimlouval se za to, aby za přispívatele Časopisu byli získáváni středoškolští učitelé, kteří by psali do Časopisu články středoškolským žákům srozumitelné, aby v Časopise byly uveřejňovány úlohy pro středoškolské žáky a aby na řešení některých z nich byly vypisovány ceny. Takové hlasy zkušených středoškolských pedagogů přiměly F. Houdka k tomu, že navrhl, aby JČM přizpůsobila obsah Časopisu zájmům a vědomostem žáků vyšších tříd středních škol nebo i širší veřejnosti a aby pro uveřejňování vědeckých pojednání byl založen nový časopis, pro který navrhl název *Archiv matematiky a fyziky*. Přitom realisticky počítal s tím, že finanční schodky, vzniklé vydáváním ryze vědeckého časopisu, bude možno kryti z výnosu vydavatelského fondu nebo ze zisku při vydávání populárního časopisu, zaměřeného k potřebám středoškolských žáků.

V únoru roku 1875 vyšel první sešit časopisu *Archiv matematiky a fyziky*, který JČM začala vydávat jako ryze vědecký časopis, v němž byly otiskovány vědecké články v moderních jazycích. Vycházel v nezávazných lhůtách a čtyři jeho sešity tvořily jeden díl (svazek). I. díl redigoval Emil Weyr (1848—1894) a po jeho odchodu na universitu ve Vídni jeho bratr EDUARD WEYR (1852—1903). II. díl Archivu redigoval Eduard Weyr a fyzikové KAREL DOMALÍP (1846—1909) a August Seydler (1849—1891). Jednota začala vydávat tento reprezentativní mezinárodní vědecký časopis v době, kdy kapitalistické hospodářství v téměř celé Evropě bylo postiženo krizí, která se nej-

intenzivněji projevovala v letech 1873–1879. Tento ekonomický vývoj byl hlavní příčinou krize činnosti Jednoty i jejího hospodářství, poněvadž v té době klesl počet členů JČM, ubývalo žáků na školách středních a posluchačů na školách vysokých, klesaly její příjmy z členských příspěvků i z prodeje publikací jí vydávaných. Proto JČM zastavila vydávání Archivu po ukončení II. dílu v roce 1878.

Pro informaci členů, zejména mimopražských i širší veřejnosti začala Jednota od roku 1873 vydávat čtvrtletně *Věstník Jednoty českých matematiků*, v němž byly otiskovány zprávy o spolkové činnosti. První dva jeho ročníky redigoval F. Houdek. III. ročník redigovaný F. Houdkem a ČEŇKEM JAROLÍMKEM (1846–1921) začal vycházet měsíčně, ale po vydání č. 6 bylo jeho vydávání zastaveno. Některé zprávy o spolkové činnosti byly pak otiskovány v Časopise pro pěstování matematiky a fyziky.

Když se F. J. Studnička roku 1881 po ukončení X. ročníku Časopisu vzdal funkce jeho redaktora, řídil vydávání dalších dvou ročníků Eduard Weyr, jeden z našich nejnadanějších matematiků té doby, který se ke škodě vývoje české matematické vědy nestal profesorem na universitě; působil jako profesor matematiky na české technice a na universitě jen jako její docent pro přednášky z geometrie. Ročníky XIII. až XXXIII. Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky redigoval Augustin Pánek, od roku 1872 docent a od roku 1904 řádný profesor matematiky na české technice v Praze. V letech 1884–1896 zastával v JČM obětavě a bez jakékoli materiální odměny funkci ředitele VÁCLAV ŘEHOŘOVSKÝ (1849–1911), který má hlavní zásluhu o to, že Jednota šťastně překonala krizi své činnosti i svého hospodářství. Řehořovský byl prozíravý pracovník, který veškerou činnost Jednoty vždy dobře promýšlel a plánoval. Má velkou zásluhu o to, že vytvořil dobré předpoklady pro rozvinutí publikační činnosti Jednoty koncem 19. století a že se staral o to, aby Časopis lépe sloužil zájmům všech odběratelů.

V. Řehořovský navrhl roku 1889 výboru JČM, aby v každém sešitě Časopisu byly dva archy věnovány pracím vědeckým a jeden arch článkům elementárním. Proti tomuto návrhu se postavil redaktor Časopisu A. Pánek a většina členů výboru. Na výroční schůzi 1892 vznikla z podnětu BOHUSLAVA MAŠKA (1868–1956) diskuse o obsahu a zaměření Časopisu, po níž bylo uloženo výboru JČM, aby uvážil nový návrh na úpravu Časopisu, který se v podstatě kryl se starším návrhem Řehořovského. Od XXII. ročníku Časopisu, tj. od počátku škol. roku 1892/93, začala vycházet *Příloha k Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky*, která obsahovala odborné články rázu elementárního a úlohy z matematiky a později též z fyziky a deskriptivní geometrie, na jejichž řešení byly vypisovány ceny. Středoškolští žáci mohli odbírat tuto Přílohu, aniž odbírali Časopis, který obsahoval články vědecké. Již v tomto prvním roce existence Přílohy měl Časopis 400 odběratelů a Příloha asi 1200 odběratelů. Příloha k Časopisu byla u středoškolských žáků oblíbená a mezi odměněnými řešiteli úloh najdeme jména mnohých žáků, z nichž se později stali dobří pedagogičtí nebo vědeckí pracovníci v matematice, fyzice a astronomii.

Po ukončení XXX. ročníku Časopisu vydal roku 1901 jeho tehdejší redaktor Aug. Pánek *Index Časopisu* pro pěstování matematiky a fyziky, který je jedním z dobrých ukazatelů české tvůrčí práce v matematice a fyzice v posledních třech desetiletích minulého století. V té době se projevily v naší matematicko-fyzikální vědě hluboké změny. Na počátku tohoto období vytvořil se v JČM poměrně malý kolektiv mladých vědeckých pracovníků, před nímž stály velké úkoly. Bylo třeba řešit některé vážné otázky terminologie naší matematiky a fyziky, tj. bylo nutné zejména ve fyzice vytvářet nové české termíny a soustavu dobrých českých termínů v naší literatuře ustálit. Otázky terminologie byly řešeny kolektivní prací našich pracovníků v JČM a její rozsah byl mnohem větší, než je dnes širšímu okruhu našich odborných pracovníků známo. Bylo třeba opatřit dobré české učebnice matematiky a fyziky pro rostoucí počet českých středních škol, o jejichž vydávání pečovala Jednota soustavně od roku 1873, a vydat v českém jazyce základní vědecká díla pro potřebu posluchačů vysokých škol, o což se Jednota intenzivně starala zejména v letech 1873–1883. K ustálení české terminologie značně přispělo vydávání těchto učebnic a základních vědeckých děl a vydávání Časopisu.

Dalším důležitým úkolem mladých pracovníků JČM bylo navázání styků se zahraničními učiteli a vědeckými společnostmi, přičemž se opětovně ukázal význam Časopisu. Největší zásluhu o navázání těchto styků v minulém století si získali bratři Weyrové. Za svého pobytu v Itálii ve studijním roce 1870/71 seznámil se Emil Weyr s L. CREMONOU i s jinými italskými matematiky a snažil se pak, aby z těchto jeho styků měla prospěch Jednota. Ta dostávala pak již od roku 1872 čtyři italské matematické časopisy výměnou za svůj Časopis. Luigi Cremona (1830–1903) byl od roku 1871 čestným členem JČM a jeho spis *Úvod do geometrické teorie křivek rovinných* vyšel v překladu Emila Weyra jako první vědecký spis vydaný nákladem Jednoty v letech 1873–1874. Eduard Weyr, který ve školním roce 1873/74 studoval v Paříži, vzbudil zájem o práci JČM u několika francouzských matematiků, s nimiž navázal osobní styky i Emil Weyr při svém pobytu ve Francii roku 1874. Tři z nich zvolila JČM již roku 1873 za čestné členy. Byli to MICHEL CHASLES a CH. BRISSE, profesori university v Paříži, a JULES HOÜEL, profesor university v Bordeaux. M. Chasles (1793–1880) se stal presidentem *Société mathématique de France* při jejím založení roku 1874, od níž Jednota dostávala její *Bulletin* výměnou za svůj Časopis. Zasloužil se též o to, že JČM dostávala již od roku 1874 *Comptes rendus*, oficiální publikaci pařížské Académie des sciences. Ch. Brisse, redaktor *Nouvelles annales des mathématiques*, a J. Hoüel, archivář společnosti *Société des sciences naturelles et physiques* a redaktor *Bulletin des sciences mathématiques et astronomiques*, zprostředkovali výměnu dalších francouzských vědeckých publikací za náš Časopis. J. Hoüel (1823–1886) byl horlivým propagátorem prací slovanských matematiků, zejména N. I. LOBAČEVSKÉHO (1793–1856). Hoüel projevil velký zájem o náš Časopis a na jeho žádost mu JČM poslala česko-francouzský slovník, českou mluvnici a Studničkův spis *Základové vyšší matematiky*, z nichž se učil česky, aby si sám mohl sestavovat referáty o člancích v Časopise otiskovaných. Zásluhou Emila Weyra přinášely též Orthmannovy *Fortschritte der Mathe-*

matik und Physik referáty o českých vědeckých pracích. Jednota přikládala navazování styků s cizími učiteli a vědeckými společnostmi velký význam a při změně stanov v roce 1874 zřídila zvláštní funkci stálého tajemníka, voleného na doživotí, jehož úkolem byla péče o styky JČM s cizinou. R. 1874 byl jím zvolen Emil Weyr a o rok později, po jeho odchodu do Vídně Eduard Weyr, který jím byl až do konce svého života.

Roku 1864 vznikl v Moskvě matematický kroužek, v němž jeho členové podávali referáty o nových vědeckých pracích v matematice a který již od roku 1866 začal vydávat *Matematičeskij sbornik*. Z tohoto kroužku vznikla roku 1867 *Moskevská matematická společnost* (Moskovskoje matematičeskoje občestvo), jejímž prvním stálým sekretářem byl NIKOLAJ VASILJEVIČ BUGAJEV (1837–1903). Jeho zásluhou byly brzy navázány přátelské styky mezi Moskevskou matematickou společností a Jednotou. Když totiž v prosinci roku 1871 N. V. Bugajev navštívil Prahu, zúčastnil se jedné přednášky ČENKA STROUHALA v JČM a pak i měsíční schůze Jednoty, na níž byl radostně uvítán. Po svém návratu do Moskvy upozornil v Moskevské matematické společnosti na činnost Jednoty a poslal jí již v lednu roku 1872 pět do té doby vyšlých svazků Matematického sborníku. Mají tedy styky těchto dvou společností již devadesátiletou tradici.

Jednota navázala brzy styky i s jinými vědeckými společnostmi a tak roku 1900 dostávala výměnou za Časopis pro pěstování matematiky a fyziky již přes 50 vědeckých časopisů z ciziny. Čítárna JČM se brzy stala pro její členy oknem do světa mezinárodní vědy a její stále rostoucí knihovna nabývala velké ceny také tím, že obsahovala plynulou sérii mnohých vědeckých časopisů matematických a fyzikálních.

Již na počátku sedmdesátých let minulého století usilovala JČM, aby se v ní soustředil k práci co největší počet našich matematiků a fyziků, přičemž nezapomínala na spolupráci s českými a slovenskými pracovníky, kteří v té době působili nebo studovali ve Vídni, Budapešti, Záhřebu, Lvově a jinde. Tím přispívala též k výchově našich nových pracovníků, jejichž počet byl brzy větší než počet vhodných míst k jejich práci. Proto v poslední čtvrtině minulého století mnozí naši schopní vědečtí pracovníci v matematických a fyzikálních vědách odcházeli na cizí vysoké školy, jako např. Emil Weyr na universitu ve Vídni, ČENĚK DVOŘÁK (1848–1922) a Karel Zahradník na universitu v Záhřebu, ANTONÍN V. ŠOUREK (1857–1926) na universitu v Sofii, MATYÁŠ LERCH (1860–1922) na universitu ve Freiburgu, VÁCLAV LÁSKA (1862–1943) na techniku a universitu ve Lvově, JAN SOBOTKA (1862–1931) na techniku ve Vídni, nebo na cizí střední školy v Rakousku i v zahraničí. Práci našich matematiků a fyziků v sedmdesátých a osmdesátých letech je možno označit jako práci buditelskou, která dosáhla v některých oborech dobré úrovně. V matematice to byly zejména práce našich geometrů, k nimž v devadesátých letech přibýly velmi dobré práce i z jiných oborů matematiky. Byly to zejména práce Matyáše Lercha z číselné teorie a matematické analýsy a práce mladého KARLA PETRA (1868–1950) z algebry a číselné teorie. M. Lerch měl již v této době jako matematik mezinárodní pověst a K. Petr si ji získal svou prací v dalších desetiletích. Nejvýznamnějšími představiteli experimentální fyziky

byli v té době u nás Ernst Mach (1838–1916), profesor německé university v Praze, a Čeněk Strouhal (1850–1922), vynikající pedagog, který vychoval řadu našich fyziků. V teoretické fyzice úspěšně pracoval August Seydler a zejména FRANTIŠEK KOLÁČEK (1851–1913), nejschopnější český fyzik 19. století.

Roku 1890 byla založena *Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění*, která pak českým vědeckým pracovníkům poskytovala nové možnosti k uveřejňování vědeckých prací. V té době obnovil chemik BOHUSLAV RAÝMAN (1852–1910) přírodovědecký časopis *Živa*, v němž vycházela též pojednání z věd matematicko-fyzikálních. Jestliže při značném rozšíření publikačních možností pro pracovníky v matematických a fyzikálních vědách dále kvantitativně i kvalitativně rostl *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky*, bylo to svědectvím dobrého rozvoje matematicko-fyzikální vědy v našich zemích. *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky* byl dost dlouho jediným časopisem svého druhu v Rakousku. *Monatshefte für Mathematik und Physik* začaly vycházet ve Vídni roku 1890 za redakce Emila Weyra a W. ESCHERICH. Téhož roku byla v Brémách založena německá matematická společnost *Deutsche Mathematiker-Vereinigung*, která o dva roky později začala vydávat své *Jahresberichte*.

Roku 1899 byla v Brně otevřena česká vysoká škola technická. Někteří její učitelé začali v Brně vytvářet nové středisko matematicko-fyzikální vědy i středisko Jednoty. V prvních desíti letech existence české techniky v Brně byli to zejména Karel Zahradník, Jan Sobotka, ANTONÍN SUCHARDA (1854–1907), Václav Řehořovský, František Koláček, FRANTIŠEK ZÁVIŠKA (1879–1945), Karel Petr, VLADIMÍR NOVÁK (1869 až 1944), BEDŘICH MACKŮ (1879–1929), BEDŘICH PROCHÁZKA (1855–1934), Čeněk Jarolímek, Matyáš Lerch, MILOSLAV PELÍŠEK (1855–1940) a JAN VOJTĚCH (1879 až 1953). Všichni tito pracovníci a mimo ně též někteří vynikající středoškolské učitelé v Brně, jako např. ředitel reálky VÁCLAV JEŘÁBEK (1845–1931) a profesor průmyslové školy FRANTIŠEK NACHTIKAL (1874–1939), přispívali svými vědeckými pracemi k plnění úkolů JČM i jejího *Časopisu*. Jejich zásluhou vznikl dobře pracující brněnský odbor JČMF.

V únoru 1903 zemřel F. J. Studnička a v té době nepřednášel již ani churavějící Eduard Weyr, který zemřel v červenci téhož roku. Tím vznikla na české filosofické fakultě v Praze kritická situace ve výchově našich matematiků, neboť v té době filosofická fakulta jiných učitelů matematiky neměla. Zásluhou tehdejšího děkana filosofické fakulty B. Raýmana a profesora teoretické fyziky Františka Koláčka, který na podzim roku 1902 se z Brna vrátil do Prahy, dostal Karel Petr dovolenou z učitelského působení na brněnském gymnasiu a jeho habilitace na české technice v Brně byla přenesena na pražskou filosofickou fakultu, kde již v letním semestru stud. roku 1902/03 začal přednášet. O rok později byl sem povolán z Brna též Jan Sobotka. Petr i Sobotka zvýšili požadavky na posluchače při přednáškách i zkouškách a tím zvýšili i úroveň odborné přípravy kandidátů učitelsví matematiky a deskriptivní geometrie na středních školách. V jejich výchovné práci začali jim ještě před první světovou válkou pomáhat BOHUMIL BYDŽOVSKÝ a BOHUSLAV HOSTINSKÝ (1884–1951) a KAREL RYCHLÍK, z nichž poslední dva patřili již k žákům Petrovým a Sobotkovým. Roku

1903 vrátil se ze studijního pobytu v Darmstadtu BOHUMIL KUČERA (1874–1921) a stal se dobrým pomocníkem Čeňka Strouhala, který byl přetížen učitelskými povinnostmi, organizačními starostmi o vybudování nového fyzikálního ústavu české university a četnými společenskými funkcemi, k nimž patřila i funkce předsedy JČM. Karel Petr se o rozvoj naší matematické vědy zasloužil nejen svými vědeckými pracemi a zvýšením úrovně výchovy středoškolských učitelů matematiky, ale i tím, že vychoval mnoho našich vědeckých pracovníků v matematice, kteří pak již po první světové válce dosahovali úspěchů mezinárodně uznávaných. Také Bohumil Kučera vychoval a svými podněty ovlivnil vědeckou práci některých našich experimentálních fyziků a fyzikálních chemiků, kteří ve své vědecké práci měli vynikající úspěchy.

Když se Augustin Pánek po ukončení XXXIII. ročníku Časopisu vzdal jeho redigování, převzali jeho vedení roku 1904 Karel Petr a Bohumil Kučera, z nichž první řídil část matematickou, druhý část fyzikální. Oba redigovali Časopis až do konce ročníku L (1921), přičemž v redakci byly v té době provedeny jen některé změny. Od ročníku XXXVI (1907) po tři roky redigoval matematickou část Přílohy k Časopisu LADISLAV ČERVENKA (1874–1947), který se brzy potom spolu s B. Bydžovským stal významným představitelem těch pedagogů, kteří svou prací na půdě Jednoty i v jiných institucích usilovali o reformu českých středních škol a o zlepšení vyučování matematice a fyzice na těchto školách. Od ročníku XXXIX (1910) redigoval po 12 let úlohy z matematiky, fyziky a deskriptivní geometrie, otiskované v Příloze k Časopisu, asistent a od roku 1912 docent filosofické fakulty Karel Rychlík. Od ročníku IL (1920) byla k článkům v Časopise připojována francouzská résumé. Od tohoto ročníku přestal Časopis otiskovat astronomické zprávy, neboť místo nich začala Jednota vydávat astronomickou ročenku. *Hvězdářská ročenka* na rok 1921, vydaná Jednotou roku 1920 za redakce BOHUSLAVA MAŠKA (1868–1956), byla první ročenkou toho druhu, které v nakladatelství Jednoty vycházely nepřetržitě po 21 let. V této vývojové etapě Časopisu došlo i ke změnám v názvu Jednoty, která se od roku 1912 stala *Jednotou českých matematiků a fyziků* a od roku 1921 *Jednotou československých matematiků a fyziků*.

Od ročníku LI (1922) řídil Časopis pro pěstování matematiky a fyziky jako hlavní redaktor Bohumil Bydžovský a v jeho práci mu pomáhal úzký redakční kruh, v němž byl Karel Petr, F. Závíška a AUGUST ŽÁČEK (1886–1961). Časopis vycházel od té doby bez Přílohy k Časopisu, určené pro středoškolské žáky, neboť JČMF začala od počátku škol. roku 1921/22 vydávat pro žáky středních škol *Rozhledy matematicko-přírodovědecké*. Podrobnosti o dalším vývoji tohoto žakovského časopisu neuvádím, neboť čtenář je najde v článku, který bude v jubilejním roce JČMF otištěn v časopise *Rozhledy matematicko-fyzikální*. Od té doby byl obsah Časopisu zaměřen hlavně k potřebám vědeckých pracovníků v matematických a fyzikálních vědách. Když však výbor JČMF zjistil, jak je mezi členy pocíťována potřeba periodické publikace pro otázky vyučování matematice, deskriptivní geometrii a fyzice, rozhodl, aby od ročníku LV (1926) Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky vycházela jako jeho část *Příloha didakticko-methodická*, kterou od jejího vzniku redigoval JAROSLAV FRIEDRICH (1872–1952), který dal JČMF podnět k jejímu zavedení. Sám charakterisoval její

úkol takto: „Obsahem této přílohy má být hlavně konkrétní a detailní metodika, aby výsledky cenných zkušeností odborníků, přehledy a experimentální úpravy, improvi-
sace apod. nezapadly bez užitku pro celek a neztrácely se s odcházejícími učiteli,
nýbrž aby z nich jako ze živné půdy vyrůstaly nové plodné myšlenky a základna pro
diskuse o širších problémech středního školství vůbec.“

Od ročníku LX (1931) byly vědecké články v Časopise rozděleny do části matema-
tické a části fyzikální, přičemž u jednotlivých příspěvků bylo uváděno datum, kdy
rukopis příspěvku došel příslušnému redaktoru. V tomto ročníku byl učiněn též pokus
otiskovat v Časopise úlohy pro středoškolské profesory, čímž jejich zájem o Časopis
měl být zvýšen. V tomto ročníku byl poprvé obsažen *Přehled původních publikací
českých matematiků a fyziků*. V něm byly registrovány vědecké práce českých autorů
s příslušnými bibliografickými daty. Ročníky LXI (1932) až LXIII (1934) redigoval
v části matematické Bohumil Bydžovský s redakční radou, v níž byl EDUARD ČECH
(1893—1960), Karel Petr a Karel Rychlík, v části fyzikální August Žáček s redakční
radou, v níž byl VÁCLAV DOLEŽEK (1895—1945), Bohuslav Hostinský a František
Záviška. Od počátku škol. roku 1930/31 začala Jednota vydávat za redakce ředitele
MILOSLAVA VALOUCHA (1878—1952) *Věstník Jednoty československých matematiků
a fyziků v Praze*, který členy Jednoty i širší veřejnost informoval o přednáškách a schů-
zích JČMF i o jiné spolkové činnosti. Po dvou letech byl změněn ve *Spolkový věstník*,
který byl přikládán k jednotlivým sešitům Časopisu a Rozhledů, pokud je dostávali
členové zdarma jako členský časopis. Spolkový věstník byl pak označován jako Věst-
ník JČMF jen tehdy, když byl vydán v jiné lhůtě než některý ze sešitů zmíněných časo-
pisů.

Již v lednu roku 1929 navrhl B. Bydžovský výboru JČMF, aby bylo dovoleno otisko-
vat v Časopise vědecké články i v cizích jazycích. V listopadu téhož roku navrhl
brněnský odbor JČMF z podnětu B. Hostinského, aby v Časopise mohly být otisko-
vány vědecké články též v jazyce francouzském a anglickém. V té době respektovala
však většina výboru JČMF názor K. Petra, že Časopis má být zachován pro plnění
tohoto úkolu, pro který byl založen, tj. pro pěstování vědy českým jazykem, a že pro
informaci ciziny o vědeckých pracích českých pracovníků stačí publikace učených
společností a přírodovědeckých fakult. Přirozený vývoj v naší matematicko-fyzikální
vědě přispěl k tomu, že výbor JČMF o pět let později svůj názor změnil. Českoslo-
venští matematikové dosahovali vynikajících úspěchů zejména v algebře, číselné
teorii, diferenciální geometrii a topologii, zatím co ve fyzikálních vědách se výborně
uplatňovali naši pracovníci v rentgenové spektroskopii, vakuové technice a ve fysi-
kální chemii. Uznání dobré pověsti naší matematicko-fyzikální vědy se projevovalo
i v tom, že naši pracovníci byli zváni na důležité speciální konference a k přednáškám
v zahraničí. Navazovali přitom stále větší osobní styky s významnými zahraničními
pracovníky, které přispívaly k dalšímu pokroku naší vědy. Z nich pak vyplynula účel-
nost rozhodnutí výboru JČMF, že od roku 1934 byly v našem Časopise otiskovány
práce i v cizích moderních jazycích. Od té doby přispívali do Časopisu též vynikající
pracovníci cizí a náš Časopis se stával známým mezi odborníky po celém světě.

Řád k vydávání Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky, schválený výborem JČMF dne 30. května 1934, platil pro jeho vydávání bez podstatných změn od ročníku LXIV (1935) až do konce ročníku LXXV (1951), kdy JČMF přestala Časopis vydávat. Rozčlenění obsahu Časopisu a organizaci práce při jeho vydávání v této době uvádím v dalším přehledu.

I. První část Časopisu byla vědecká a dělila se na část matematickou, jejímž hlavním redaktorem byl po celou tuto dobu VOJTĚCH JARNÍK, a na část fyzikální, jejímž hlavním redaktorem byl nejprve po dva roky F. ZÁVIŠKA a po něm M. A. VALOUCH. Ve vědecké části přinášel Časopis jen původní vědecké práce, nikoli přetisky nebo překlady prací publikovaných jinde. Rozvoj této části Časopisu byl ztížen a pak dočasně i zastaven mnichovskými událostmi a jejich důsledky, k nimž patřila nacistická okupace a druhá světová válka. Censura textů článků i obrázků způsobovala průtahy v redakční práci. Otiskování cizojazyčných pojednání bylo dovoleno jen s tou podmínkou, že budou in extenso uveřejněna v jazyce českém, německém i cizím, a tím otiskování cizojazyčných článků v jiném jazyce než německém bylo prakticky znemožněno. Po násilném uzavření českých vysokých škol snažil se výbor JČMF pomáhat studentům při jejich soukromém studiu otiskováním informativních úvodů ke studiu jednotlivých oborů matematiky a fyziky. V prvních třech sešitech ročníku LXX, který začal vycházet od počátku studijního roku 1940/41, byly otištěny úvody ke studiu geometrie, matematické analýsy a algebry. K otištění dalších úvodů již nedošlo, neboť vydávání Časopisu bylo s účinností od 15. května 1941 zastaveno. Protektorátní úřady nedovolily vytisknout již vysázené číslo 4 ročníku LXX; toto číslo vyšlo teprve po válce dne 30. listopadu 1945.

Hlavním redaktorům vědecké části Časopisu pomáhali v jejich práci členové redakční rady. Pro historiografickou úplnost tohoto článku uvádím abecední seznam všech vědeckých pracovníků, kteří v této době byli členy redakční rady; čísla uvedená za jmény v závorkách označují ročníky, při jejichž vydávání v redakční radě spolupracovali. Byli to: V. ALDA (75), J. BAČKOVSKÝ (75), J. BENEŠ (75), O. BORŮVKA (67—75), R. BRDIČKA (75), B. BYDŽOVSKÝ (64—70), E. ČECH (64—75), V. DOLEJŠEK (64—70), B. GRUBER (75), V. HLAVATÝ (64—74), B. HOSTINSKÝ (64—75), V. HRUŠKA (75), D. ILKOVIČ (72—75), V. JARNÍK (64—75), M. KATĚTOV (75), VL. KNICHAL (69—75), VL. KOŘÍNEK (67—75), M. KÖSSLER (67—75), V. KUNZL (75), F. LINK (71—75), J. MAŘÍK (75), ZD. MATYÁŠ (71—75), V. PETRŽÍLKA (75), VL. PTÁK (75), V. TRKAL (71—75), A. URBAN (75), M. A. VALOUCH (64—75), J. VELÍŠEK (71), F. VYČICHLO (69—75), A. WANGLER (69—70), A. ZÁTOPEK (75), F. ZÁVIŠKA (64—70), A. ŽÁČEK (64—74).

II. Druhá část Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky měla s výjimkou posledních dvou ročníků podtitul *Vyučování — Zprávy — Literatura*. Přinášela především články z metodiky vyučování matematice, deskriptivní geometrii a fyzice a popisy učebních pomůcek a školních pokusů, čímž plnila též úkol jako předtím vydávaná Příloha didakticko-metodická. Dále obsahovala vědecké referáty, články z ele-

mentární matematiky a fyziky, úlohy pro posluchače a absolventy vysokých škol, zprávy z vědeckého i školského světa, články a zprávy biografické, seznamy prací československých vědeckých pracovníků v matematice a fyzice a konečně recenze vědeckých i odborných publikací. V roce 1941 bylo zastaveno vydávání této části Časopisu současně s jeho vědeckou částí. V té době publikovali naši pracovníci v metodice matematiky a fyziky v časopise *Střední škola*, který vydával Ústřední spolek českých profesorů. Zprávy, obsažené v roč. LXXI (1946) podávají aspoň částečný obraz o ztrátách českých vědeckých pracovníků a dobrých pedagogů, které českému lidu způsobila nacistická persekuce za druhé světové války. Poslední dva ročníky druhé části Časopisu, měly podtitul Články — Zprávy — Literatura, neboť v nich nebyly již otiskovány metodické články. Od počátku školního roku 1948/49 začala totiž JČMF vydávat nový samostatný časopis s názvem *Matematika a fyzika ve škole*, který řídil po dva roky FRANTIŠEK KAHUDA s redakčním kruhem.

Druhou část Časopisu řídili odborní redaktoři, jejichž abecední seznam uvádím z důvodů výše uvedených. Byli to: J. Friedrich (64—65), K. HAVLÍČEK (71—75), E. HEROLT (71—73), K. HRUŠA (71—73), E. KAŠPAR (71—73), M. Katětov (71—73), F. KŘEHLÍK (71—73), V. MAJER (71—73), ZD. PÍRKO (74—75), V. ŠTECH (66—70), ST. TEPLÝ (67—70), F. Vyčichlo (64—66), J. Vyšín (71—73), A. Wangler (64—65).

III. Další část Časopisu s články rázu elementárního, kterou členové JČMF dostávali jako součást členského časopisu, byla vydávána též samostatně s názvem *Rozhledy matematicko-přírodovědecké*. Proto mohly Rozhledy vycházet i po zastavení Časopisu a výbor JČMF jich za války využíval ke styku s členstvem. V podrobnostech odkazují opět na zmíněný již článek v časopise *Rozhledy matematicko-fyzikální*.

IV. Část Časopisu tvořil i *Spolkový věstník*, redigovaný ředitelem JČMF M. Valouchem. Byl připojován k jednotlivým číslovům Časopisu (včetně Rozhledů) pro informaci členů, a pokud mimo to byl vydáván někdy samostatně, byl označován jako Věstník JČMF. Obsahoval zprávy o spolkové činnosti Jednoty. Zápis o mimořádné valné schůzi, která se konala dne 17. prosince 1945 a byla dojemnou smuteční vzpomínkou na oběti nacistické persekuce za druhé světové války, uveřejněný ve Spolkovém věstníku roč. LXXI (1946) nevymizí z paměti nikomu, kdo jej jednou přečetl.

Z podnětu Eduarda Čecha vznikl a dne 19. listopadu 1947 zahájil svou činnost *Badatelský matematický ústav*, který pomáhal našim technikům a sloužil k výchově mladých vědeckých pracovníků. Po Únoru 1948 se zrychlilo tempo výstavby socialistického státu a naše vláda kladla zvýšené nároky na pracovníky zejména ve vědách matematických, fyzikálních a technických. Když na jaře roku 1950 bylo zřízeno *Ústředí vědeckého výzkumu a technického rozvoje*, vzniklo při něm šest přírodovědeckých ústavů, mezi nimiž byl též *Ústřední matematický ústav* a *Ústřední fyzikální ústav*. Badatelský matematický ústav byl zrušen, jakmile Ústřední matematický ústav převzal jeho úkoly. Po zřízení Československé akademie věd zákonem ze dne 29. 10. 1952 byly ústřední ústavy změněny v *ústavy ČSAV*.

Když se ukázala naléhavá potřeba většího počtu specialisovaných matematických a fyzikálních časopisů a jejich nové organisace, bylo rozhodnuto, že na Časopis pro pěstování matematiky a fyziky, jehož 75 ročníků vydala Jednota v letech 1872—1951, budou bezprostředně navazovat dva časopisy matematické a dva časopisy fyzikální. O jejich vydávání pečovaly pak po dva roky ústřední ústavy výše zmíněné a potom ústavy ČSAV.

Časopis pro pěstování matematiky řídil v roč. 76 a 77 František Vyčichlo. Při vydávání roč. 78 byl jeho vedoucím redaktorem Miroslav Katětov, jeho zástupcem Jan Mařík a tajemníkem redakce JOSEF HOLUBÁŘ. Vedoucím redaktorem roč. 79 a 80 byl IVO BABUŠKA a od ročníku 81 je jím JAROSLAV KURZWEIL. Výkonným redaktorem je od roč. 78 Josef Holubář.

Čechoslovackij matematičeskij žurnal — Czechoslovak Mathematical Journal je nyní našim matematickým časopisem pro mezinárodní potřebu. Ročníky 76 a 77 řídil Vojtěch Jarník. Po dalších 8 let byl vedoucím redaktorem tohoto časopisu v roč. 78—85 Eduard Čech. Jeho zástupcem byl od roč. 82 Jan Mařík, který od roč. 86 je sám vedoucím redaktorem. Josef Holubář byl tajemníkem redakce při vydávání ročníku 78 a od roč. 79 vykonává funkci výkonného redaktora tohoto časopisu.

Obdobně jako právě uvedené matematické časopisy navazují na Časopis Jednotou vydávaný dva fyzikální časopisy: *Československý časopis pro fyziku* a *Čechoslovackij fizičeskij žurnal — Czechoslovak Physical Journal*. Od roku 1951 vychází v Bratislavě *Matematicko-fyzikálny časopis*, který nyní vydává Slovenská akademie věd. I když tento časopis při označování ročníků nenavazuje na původní časopis Jednoty, lze přece jen říci, že plní nyní některé speciální úkoly původního Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky. Od roku 1956 vydává Matematický ústav ČSAV nový matematický časopis *Aplikace matematiky*, vycházející v nakladatelství ČSAV. Od téhož roku začaly vycházet v SPN a o rok později v nakladatelství ČSAV *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie*, které jsou nyní oficiálním orgánem a zároveň členským časopisem JČMF a Československé astronomické společnosti. Po válce bylo obnoveno též vydávání astronomických ročenek, které roku 1920 začala vydávat JČMF. Hvězdářské ročenky nyní vydává nakladatelství ČSAV. V SPN vycházejí nyní *Rozhledy matematicko-fyzikální*, které jsou pokračováním časopisu *Rozhledy matematicko-přírodovědecké*, který Jednota začala vydávat roku 1921. V témž nakladatelství vycházejí nyní též časopisy *Matematika ve škole* a *Přírodní vědy ve škole*, které jsou od roku 1951 vydávány místo časopisu *Matematika a fyzika ve škole*. Jejich předchůdcem byla Příloha didakticko-metodická Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky.

Tento výčet 11 časopisů, které se vyvinuly specialisací a dělením obsahu Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky nebo plní některé z jeho původních úkolů, ukazuje výsledek rozvoje matematicko-fyzikálních věd, o které se v uplynulých 100 letech zasloužila Jednota. Jejich příznivý vývoj vyvrcholil zásluhou péče a podpory státu po druhé světové válce, kdy rostl počet zájemců o studium matematiky a fyziky. Je to též důsledkem vzniku mnoha vědeckých ústavů a výzkumných pracovišť a vzniku velkého

počtu vysokých škol, na nichž studuje stále větší počet posluchačů, kteří se připravují pro své budoucí povolání, nebo studují při zaměstnání, aby zvýšili svou kvalifikaci. Komunistická strana Československa a vláda našeho socialistického státu vždy uznávaly a uznávají význam rozvoje matematických a fyzikálních věd a tento rozvoj vždy podporovaly, aby tak zajistily zvyšování hmotné i kulturní úrovně pracujících, zabezpečily hospodářskou výstavbu socialistického státu a tak též přispěly k vytvoření materiálně technické základny komunistické společnosti. Povinností našich vědeckých pracovníků je, aby štedré podpory vědy vládou ČSSR bylo účelně využíváno a aby nikdy nebyla zbytečně promarnována.

Резюме

ДЕВЯНОСТО ЛЕТ ЖУРНАЛА ДЛЯ ЗАНЯТИЙ ПО МАТЕМАТИКЕ

ФРАНТИШЕК ВЕСЕЛЫ (František Veselý), Пльзень

В статье изложена история возникновения и развития Журнала для занятий по математике (*Časopis pro pěstování matematiky*) — раньше Журнал для занятий по математике и физике — до нашего времени.

Summary

NINETY YEARS OF THE JOURNAL FOR THE ADVANCEMENT OF MATHEMATICS

FRANTIŠEK VESELÝ, Plzeň

This article describes the origin and history of the *Časopis pro pěstování matematiky* (Journal for the Advancement of Mathematics, formerly the Journal for the Advancement of Mathematics and Physics) up to the latest years.